

УДК 930(477):061.234(477-25) "186" (045)

КЛЕРІРИНА,

аспірант кафедри історичних дисциплін Маріупольського державного університету

ДІЯЛЬНІСТЬ КИЇВСЬКОЇ ГРОМАДИ ПОЧАТКУ 60-х рр. ХІХ ст.: ПРОБЛЕМА В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ - ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ ст.

Стаття присвячена дослідженню комплексу проблем, пов'язаних з утворенням та діяльністю Київської громади на початку 60-х рр. ХІХ ст. Особливу увагу приділено просвітницькій діяльності членів громади, зокрема найбільш видатних з них: В. Антоновича, М. Драгоманова, М. Костомарова та ін. Охарактеризовано особливості розробки цієї теми за історіографічними періодами з другої половини ХІХ до середини 30-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: Київська громада; український національний рух; громадівська діяльність; українська історіографія.

Постановка проблеми та стан її розробки. Друга половина ХІХ ст. в історії українського народу стала кульмінаційною у відродженні національної культури. Організаційною формою українського національного руху цього періоду були громади - напівлегальні об'єднання української інтелігенції культурницького та громадсько-політичного спрямування, утворені в усіх великих містах українських земель. Громадівський рух був пов'язаний зі становленням нової інтелігенції, яка формувалася за умов національного гноблення з боку Російської та Австро-Угорської імперій.

В історії українського національного руху Київ, безумовно, відігравав вагомий роль як культурний та громадсько-політичний центр Наддніпрянської України. Київська громада була однією з перших громадівських організацій на українських землях, утворених у другій половині ХІХ ст. Вона стала найбільш впливовою та авторитетною серед громад, об'єднала навколо себе провідних діячів на ниві українського національного та культурного відродження. Саме київському осередку належить головна роль у розвитку традицій української культури. Отже, у цьому аспекті вивчення означеної теми становить науковий інтерес.

Питання щодо діяльності Київської громади займає важливе місце у вітчизняній історіографії подій українського національного руху, обумовлює науковий інтерес до дослідження проблеми, визначає актуальність історіографічних студій. На прикладі української історіографії цієї проблеми можна простежити формування концепцій, напрямків історичних досліджень, закономірностей історіографічного процесу в умовах національного відродження, вивчати наукову спадщину В. Антоновича, М. Грушевського, Д. Дорошенка, М. Драгоманова, О. Єфименко, Д. Заславського, М. Костомарова, В. Міяковського, І. Стешенко, І. Франка, проаналізувати їхні дослідження з окресленої теми. Це допоможе краще пізнати ту наукову основу, на якій розвивалася українська історіографія протягом другої половини ХІХ - середини 30-х рр. ХХ ст., з'ясувати її здобутки й проблеми, які потребують свого вирішення, творчо підходити до дослідження історії. Указані чинники свідчать про велику актуальність історіографічного висвітлення проблеми.

Деякі аспекти досліджуваної теми висвітлювалися в працях українських істориків. Значний історіографіч-

ний інтерес становить робота А. Катренка, який займався дослідженням українського національного руху другої половини ХІХ ст. У своїй роботі "Український національний рух ХІХ ст.", учений зазначав, що існує багато різних думок дослідників щодо питання виникнення Київської громади. У цьому контексті історик відзначив, що погляди М. Драгоманова, І. Житецького та В. Міяковського мали певні відмінності. Так, М. Драгоманов відносив утворення Київської громади до 1862 р., В. Міяковський до першої половини 1861 р., І. Житецький до другої половини 1861 р. Зіставляючи обґрунтування трьох відомих дослідників, історик ніяким чином не намагався їх критикувати, прагнув об'єктивно з'ясувати та пояснити зазначену проблему [1, с.22]. А. Катренко зіставив також праці М. Драгоманова та І. Житецького в частині чисельності членів Київської громади [там само, с.26].

Відомий дослідник українського громадівського руху ХІХ ст. М. Антонович виконав історіографічний аналіз діяльності Київської громади. Розглядаючи дискусійне питання щодо часу її виникнення, дослідник звертався до праць В. Антоновича, Д. Дорошенка, М. Драгоманова, І. Житецького, В. Міяковського та ін. На підставі їх вивчення автор зазначив, що є певні відмінності в поглядах дослідників на час заснування громади [2, с.31].

С. Світленко, вивчаючи громадівський рух, указав, що ідейні позиції дослідників роботи Київської громади на початку 60-х рр. ХІХ ст. були різними. Автор дійшов такого висновку на підставі вивчення робіт В. Антоновича, О. Кістяківського, П. Куліша, О. Михалевича, Б. Познанського, С. Русової та ін. Він виділив також відмінності в поглядах цих істориків на діяльність Київської громади [3, с.11-12].

При дослідженні українських громад другої половини ХІХ ст. С. Рубашова провела значну роботу, зіставляючи та аналізуючи праці В. Антоновича, М. Драгоманова, І. Житецького, О. Кониського, О. Михалевича, О. Стоянова та ін. У них національні ідеї перепліталися з питаннями про майбутній державний устрій [4, с. 142-143]. Загалом можна зробити висновок про недостатність висвітлення історіографії зазначеної проблеми.

Мета статті - дослідити історіографічний аспект діяльності Київської громади.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи громадівський рух другої половини ХІХ ст., зазначимо,

що однією з перших на українських землях була утворена Київська громада. Це було пов'язано з тим, що в 1860-х рр. активізувалися українська, російська та польська молодь, у результаті чого під впливом соціально-революційних ідей Заходу виникла народницька культурна течія інтелігенції (хлопомани). Вийшовши з польської студентської організації, вони прагнули зближення з народом. О. Збожна виділила київських студентів-хлопоманів, які заснували українську громаду в Києві в 1861 р. [5, с. 14]. Перша спільна акція членів Київської громади відбулася в травні 1861 року під час перевезення домовини Т. Шевченка до місця переповання. Події, які відбувалися на похоронах великого Кобзаря, спонукали громадівців до ширшої просвітницької діяльності [6, с. 54].

Серед діячів Київської громади В. Литвин виділяє В. Антоновича, Ф. Горячовського, П. Житецького, О. Лашкевича, Познанського, Т. Рильського, братів Віктора, Володимира, Євгена і Миколу Синегубів, А. Стефановича, О. Стоянова, П. Супруненко, П. Чубинського [7, с. 390]. Основною сферою діяльності Київської громади була видавнича діяльність. Організація таємно видавала рукописні газети "Самостійне слово" (1861-1862 рр.), "Громадниця" (1861 р.), рукописний гумористичний журнал "Помийниця" (1863 р.) [1, с.23]. Окрім цього, одним із напрямків діяльності Київської громади була робота в недільних школах.

Одночасно розвивалось також видання освітньої літератури, що було тісно пов'язано з навчальною діяльністю громадівців. За період діяльності громади була видана значна кількість підручників для народних шкіл, що мало велике значення для освіти населення, серед них "Буквар Южноруссов" Т. Шевченка, "Граматика" П. Куліша, "Домашня наука. Початки" - буквар К. Шейковського, "Вижчі початки" - підручник Деркача, "Українська абетка" М. Гатчука, "Граматика задля українського люду" Л. Яценка [7, с. 391].

Від самого початку за діяльністю Київської громади пильно стежив російський уряд. Певною реакцією царської Росії на поширення українського слова та українського духу на Київщині став Валувеський циркуляр про заборону видання літератури українською мовою, що призвело до припинення роботи Київської громади [8, с. 23].

Діяльність Київської громадівської організації висвітлювалася в працях багатьох істориків. Протягом різних історіографічних періодів підхід дослідників до означеної теми був різнобічним і мав різні методологічні засади. Історіографія другої половини XIX ст. представлена плеядою учасників громадівського руху. Громадівці неоднозначно оцінювали утворення та діяльність Київської громади.

М. Костомаров ще до утворення Київської громади був ідеологом Кирило-Мефодіївського товариства, яке свого часу, як і громада, боролось за відродження української культури, у першу чергу, за мову [9, с. 310]. Розглядаючи мовний аспект, історик робив акцент на тому, що діяльність членів Київської громади на початку 60-х рр. XIX ст. ґрунтувалася саме на поширенні української мови [там само, с. 314].

В. Антонович - один із засновників Київської громади та просвітників українського народу - порушував багато питань, пов'язаних із розвитком українського національного начала [10, с. 90]. Зокрема, українофілів він уважав частиною інтелігенції Південноруського краю, які підносять українську мову, традиції. З іншого боку, він називав їх небезпечними, такими, що прагнуть встановити своє нареччя на певній території: "Они желают свое наречие сделать литературным и возвести в

степень языка" [там само, с. 137], і це не могло його не турбувати.

Одним із видатних громадівців був М. Драгоманов. У своїх роботах він присвятив вагоме місце діяльності Київської громади, зокрема популяризації нею творчості Т. Шевченка [11, с. 329]. На відміну від В. Антоновича, М. Драгоманов уважав, що боротьба українців за свою мову, традиції тощо - не що інше, як боротьба за свої права. На його думку, члени Київської громади проводили роботу з розповсюдження української культури серед народних мас [там само, с. 330].

Відкриття недільних шкіл як один із напрямків роботи Київської громади можна вважати початком розбудови національної освіти. За словами М. Драгоманова, "студенти в Києві з 1859 р. завели три недільні школи, а потім ще одну щоденну; за київськими школами стали заводитися такі ж по всіх місцях, де гімназії або так звані тоді дворянські училища" [там само, с. 205]. Однією з нагальних проблем було видання навчальної літератури, якої на той час не вистачало. Для вирішення цього питання, зазначав М. Драгоманов, "маленькими брошурами вибрані твори Шевченка, М. Вовчка та ін. українських письменників роздавались ученикам шкіл недільних по Україні обох боків теж беззаборонно нарівні з книжками російськими" [там само].

І. Франко, досліджуючи діяльність представників Київської громади В. Антоновича, М. Драгоманова та ін., зазначив, що ця організація утворена була на початку 1860-х рр. "українофілами". Київська громада, як й інші громадівські організації, характеризувала загальний громадівський рух, який закликав українців до боротьби за розвиток української національної освіти та культури [12, с. 342].

Певний історіографічний інтерес мають роботи дослідників початку XX ст., які представлені публікаціями О. Єфименко, М. Грушевського, І. Стешенка та ін. Так, О. Єфименко пов'язувала український просвітницький рух із рухом народницької інтелігенції. 1859 р. вона визначає як початок роботи в Києві та інших містах "недільних шкіл", які були призначені для ремісничої молоді, міщанства й узагалі для неписьменних, а навчання відбувалося в будинках шкіл, гімназій і навіть у Київському університеті. Учителями, зазначає дослідниця, були здебільшого студенти та гімназисти старших класів, і саме серед молоді інтелігенції, що брала участь у недільних школах Києва, постала організація, звана громадою. Серед членів Київської громади вона відзначала - В. Антоновича, І. Житецького, О. Левицького, Б. Познанського, Т. Рильського, П. Чубинського [13, с. 296]. Наряду з іншими культурними проблемами, які потребували вирішення, мовне питання було одним із найбільш гострих, і воно було "вирішене" в 1863 р. міністром внутрішніх справ П. Валувєвим, який заборонив використання української мови, окрім красного письменства [14, с. 250].

М. Грушевський, досліджуючи діяльність Київської громади, зробив акцент на значній ролі в українському національному відродженні В. Антоновича та М. Драгоманова [15, с. 541]. Розмірковуючи про мовне питання, він теж торкається відомого валувєвського циркуляра, називаючи його реакцією царської Росії на діяльність громади. Окрім того, на думку М. Грушевського, саме цей наказ міністра призупинив діяльність громади та спричинив спад громадівського руху в 60-х рр. XIX ст. Після Валувєвського циркуляра, за його словами, пошилася цензура щодо видавничої діяльності. Виходячи із цього, члени Київської громади не змогли продовжувати свою діяльність, пізніше почалися їх арешти [там само].

І. Стешенко зазначав, що в 60-х рр. в Україні склалася нова і єдина демократична група серед польського шляхетства, яка мала назву хлопомани. Вони вважали близькими інтереси української національності, предмет громадської діяльності шукали в просвіті народу [16, с. 42-45]. Автор наголошував на тому, що на чолі правобережних хлопоманів стояв відомий український діяч і вчений В. Антонович. Саме його ім'я разом із Т. Рильським, зазначав дослідник, гриміло в означені часи. Будучи представником польсько-шляхетського роду, він відрікся від усього й почав захищати українську мову та підтримувати ідею українського національного відродження [17, с. 42-43].

Аналізуючи історіографію 1920-х рр., простежуємо критичну оцінку подій українського громадського руху другої половини XIX ст. Цей історіографічний період представлений незначною кількістю робіт, присвячених діяльності Київської громади. В. Міяковський підкреслював, що громадівський рух 1860-х рр. був продовженням того, що мріяли зробити кирило-мефодіївці. Він зазначав, що Київська громада брала початок із земляцьких об'єднань студентів [18, с. 126]. Шукаючи відповіді на питання про утворення громади, дослідник доходить висновку про перше використання терміна "громада" в 1858 р. у назві одного з університетських збірників у Києві, метою якого був збір коштів на відправлення товаришів за кордон [там само, с. 129-130].

Наступний історіографічний період досліджуваної теми - 30-ті рр. XX ст. - представлений незначною кількістю робіт. Для радянської історіографії була характерна односторонність у висвітленні фактів та оцінок стосовно діяльності громади. Науковий інтерес цього періоду мають дослідження Д. Заславського, який виділив такі чинники впливу на діяльність громади: визволення селян від кріпосної залежності, польський рух та інше [19, с. 81].

У 30-х рр. XX ст. особливості напрямків діяльності громади визначав також В. Міяковський, не виділяючи проте її діячів. До складу Київської громади він відносив лівобережців на чолі з М. Драгомановим та правобережців - прихильників і друзів В. Антоновича, які об'єдналися й створили громаду в 1861 р. Спільна участь у похоронах Т. Шевченка, на думку В. Міяковського, була першим виступом громадівців [7, с. 272]. За словами автора, "свідчення Антоновича могли б для нас цілком розкрити внутрішню організацію громади, але, на жаль, ці свідчення він давав розслідуваній комісії і тому говорив дуже стримано, лишаючись у межах тих фактів, які вже розкрили В. Синегуб і С. Пилипенко" [там само, с. 274].

Історіографія 1930-х рр. представлена не тільки радянськими працями, але й дослідженнями представників української діаспори. Серед них виділяємо Д. Дорошенка, який об'єктивно висвітлював діяльність Київської громади. У загальному вигляді він розглядав її утворення, основні напрямки діяльності, відзначивши М. Драгоманова як одного з провідних представників громади. Історик назвав його блискучим талантом, який може не тільки вкласти новий зміст у науку, письменство та мистецтво, а й сформулювати нову українську національну програму нарівні з вимогами свого часу [20, с. 315].

Досліджуючи праці істориків української діаспори, відзначаємо їхні позитивні оцінки основних напрямків та діяльності Київської громади. На відміну від діаспорних дослідників, радянські історики наголошували на негативній оцінці ідейно чужого українського національного руху 60-х рр. XIX ст.

Висновки

Таким чином, у результаті історіографічного аналізу питання про діяльність Київської громади на початку 60-х рр. XIX ст. доходимо висновку, що ця наукова проблема активно досліджувалася протягом другої половини XIX - першої третини XX ст. У різних історіографічних періодах досліджувана тема висвітлювалася неоднозначно представниками тих чи інших історіографічних напрямків.

Історіографія другої половини XIX - сер. 30-х рр. XX ст. пройшла певну еволюцію; під час вивчення теми використовувалися різноманітні джерела, змінювалися методологічні підходи. Дослідники другої половини XIX ст. спиралися в оцінках діяльності Київської громади на власні спостереження, спогади та оцінки в розкритті теми.

Особливої уваги заслуговує історіографія другої половини XIX ст., яка представлена видатними діячами громадівського руху М. Костомаровим, В. Антоновичем, М. Драгомановим та І. Франком. Вони значну увагу приділяли дослідженню питання щодо утворення Київської громади, її представників та просвітницької діяльності громади.

Дослідження першої третини XX ст. спиралися на документальні джерела й спогади діячів того часу та громадівців. Радянські та діаспорні дослідження мали різні методологічні підходи до вивчення цієї теми.

Розглядаючи історіографію поч. XX ст., відзначаємо відомих учених М. Грушевського, О. Єфименко та І. Стешенка, праці яких мали велике значення для розкриття теми. О. Єфименко, вивчаючи громадівський рух другої половини XIX ст., розглянула утворення та діяльність Київської громади, зазначивши склад та її видавничу діяльність. М. Грушевський відзначив вплив членів громади на відродження української національної культури. Громадівець І. Стешенко приділив увагу питанням розвитку української мови, через яку підтримувалась ідея національного відродження.

В. Міяковський, опублікувавши свою роботу у 20-х рр. XX ст., торкався питань впливу Кирило-Мефодіївського товариства на розвиток громадівського руху на українських землях у другій половині XIX ст., а також указав на зв'язок Київської громади з польськими студентськими гмінами, які мали великий вплив на громаду.

Історіографія 30-х рр. XX ст. відіграла значну роль у розкритті проблеми. Вона була представлена дослідженнями радянських істориків та дослідників української діаспори Д. Дорошенком, Д. Заславським та В. Міяковським. Вони розглядали діяльність Київської громади, її заснування, основні напрямки діяльності та значення для всього громадівського руху другої половини XIX ст. Представники радянської історіографії Д. Заславський та В. Міяковський критикували діяльність громадівців, розглядаючи український національний рух у 60-х рр. XIX ст. Кардинально відрізнялися від радянських дослідників представники української діаспори за кордоном. Д. Дорошенко дав позитивну оцінку щодо діяльності Київської громади.

Надалі потрібно глибоше дослідити історіографію XX ст., присвячену діяльності Київської громади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Катренко А. Початки нового етапу українського національного руху в XIX ст. / А. Катренко // Пам'ять століть. - 1996. - № 2. - С. 22.
2. Антонович М. 3 історії громад на рубежі 1850-1860-х років [Українська петербургська громада] / М. Антонович // Київська старовина. - 1988. - № 2. - С. 31.
3. Світленко С. Українські громади др. пол. XIX ст. - поч.

XX ст. [Особливості ідеології та діяльності] / С. Світленко // Київська старовина. - 1998. - № 2. - С. 11-12.

4. Рубашова С. Провідні національні та соціальні ідеї українських громад 60-х років XIX ст. / С. Рубашова // Четверта Академія пам'яті професора Володимира Антоновича. - К., 1999. - С. 142-143.

5. Збожна О. Всеукраїнські молодіжні товариства "Громади": віхи, програми, мрії / О. Збожна // Науковий світ. - 2011. - № 3. - С. 14.

6. Міяковський В. Недруковане й забуте (громад. рухи дев'ятнадцятого сторіччя новітня українська література) / В. Міяковський. - Нью Йорк: Вид-во українська вільна академія наук у США, 1984. - С. 54.

7. Литвин В. М. Історія України: у 3-х томах / В. М. Литвин. - К.: Видавничий дім "Альтернативи", 2005. - Т. 2. Кінець XVIII - початок XX ст. - С. 390.

8. Іванова Р. П. Михайло Драгоманов у суспільно-політичному русі Росії та України (II пол. XIX ст.) / Р. П. Іванова. - К.: Вид-во Київського університету, 1971. - С. 23.

9. Костомаров М. І. Мислі южноросса / М. І. Костомаров // Слов'янська міфологія. - К.: Либідь, 1994. - С. 310.

10. Антонович В. Б. Три національні типи народні / В. Б. Антонович // Моя словідь. - К.: Либідь, 1995. - С. 90.

11. Драгоманов М. П. Шевченко, українофіли і соціалізм / М. П. Драгоманов // Вибране. - К., 1991. - С. 329.

12. Франко І. Я. Зібрання творів: у 50-ти т. / І. Я. Франко; [ред. Я. Д. Ісаєвич, В. Г. Сарбей]. - К.: Наук. думка, 1985. - Т. 46. - С. 342.

13. Ефименко О. Історія України та її народу / О. Ефименко. - К.: Мистецтво, 1992. - С. 296.

14. Ефименко О. З циркуляра міністра внутрішніх справ Валуєва про заборону української мови (18 липня 1863 р.) / О. Ефименко // Джерельний літопис. - К.: Дн Дирекція ФВД, 2008. - С. 250.

15. Грушевський М. Ілюстрована історія України з додатками та доповненнями / М. Грушевський. - К.: Наук. думка, 2008. - С. 541.

16. Стешенко І. Зі спогадів про Д. Антоновича / І. Стешенко // Українські шестидесятники. - К., 1908. - С. 42-45.

17. Стешенко І. М. Українські шестидесятники / І. М. Стешенко // Записки Українського Наукового Товариства в Києві. - 1908. - Кн. 1. - С. 42-43.

18. Міяковський В. Київська громада / В. Міяковський // Летопись революции. - 1924. - № 4. - С. 126.

19. Заславський Д. М. П. Драгоманов к истории украинского национализма / Д. Заславский. - М.: Всесоюзное общество политкаторжан и ссыльнопоселенцев, 1934. - С. 81.

20. Дорошенко Д. І. Нарис історії України: в 2-х томах / Д. І. Дорошенко. - К.: Глобус, 1991. - Т. II. - С. 315.

Клер Ирина,

аспірант кафедри історических дисциплін Маріупольського державного університета

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КИЕВСКОЙ ГРОМАДЫ НАЧАЛА 60-х гг. XIX в.: ПРОБЛЕМА В УКРАИНСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIX - ПЕРВОЙ ТРЕТИ XX вв.

Статья посвящена исследованию комплекса проблем, связанных с образованием и деятельностью Киевской громады в начале 60-х гг XX в. Особое внимание уделено просветительской деятельности членов громады, в частности, наиболее выдающихся из них: В. Антоновича, М. Драгоманова, Н. Костомарова и др. Охарактеризованы особенности разработки данной темы по историографическим периодам со второй половины XIX до середины 30-х гг XX в.

Ключевые слова: Киевская громада; движение громад; украинское национальное движение; украинская историография.

Kler Iryna,

Postgraduate student of historical disciplines Mariupol State University

THE KYIV COMMUNITY EARLY 60-S YEARS XIX CENTURY: PROBLEM IN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY THE SECOND HALF OF XIX - FIRST THIRD XX CENTURIES

The second half of the nineteenth century in the history of the Ukrainian people was the culmination of the revival of national culture. Organizational form of Ukrainian national movement in this period were community - combining semi Ukrainian intelligentsia cultural and socio-political orientation formed in all major cities of Ukrainian lands.

In the history of Kyiv Ukrainian community movement certainly played an important role as a cultural and socio-political center of the Dnieper Ukraine. Kiev an community was one of the first of community organizations in the Ukrainian lands formed in the second half of the XIX century.

Considering the historiography of early XX century, Note the well-known researchers M. Hrushevkyi, A. Yefymenko, I. Steshenko, whose work was of great importance for the theme. A. Iefimenko, learning communities' movement of the late XIX century, Examined the formation and operation of the Kiev community, noting its composition and publishing. M.Hrushevskyi community members noted the impact on the revival of Ukrainian national culture. Hromadivets I. Steshenko paid attention to the Ukrainian language through which fosters the idea of national revival.

B. Miyakovskyy publishing their work in the 20-ies of XX century, Touched on the impact on Cyril and Methodius in community development movement in the Ukrainian lands in the second half of the XIX century, and pointed out the relationship with the Polish community of Kiev student commune, which had a great impact on the community.

Historiography of the 30's of the XX century. plays an important role in revealing the problem. It is represented by studies of Soviet historians and researchers Ukrainian diaspora. Researchers looked at the Kiev community, its foundation, the main activities and significance for the community movement of the late nineteenth century. A historiography D. Zaslavsky, V.Miyakovskyy, criticized the hromadamen, considering the Ukrainian national movement in the 60 's of the XIX century.

Radically different from Soviet researchers Ukrainian Diaspora abroad. Among them D. Doroshenko who attempted relatively positive assessments on the time of formation and activities of the Kyiv community.

Key words: Kyiv community; Ukrainian communities' movement; of community activities; Ukrainian historiography.

REFERENCES

1. Katrenko A. (1996), *Pamiat stolit*, 2, p. 22 (ukr).
2. Antonovych M. (1988), *Kuivska starovyna*, 2, pp. 31 (ukr).
3. Svitlenko S. (1998), *Kuivska starovyna*, 2, pp. 11-12 (ukr).
4. Rubashova S. (1999), *Fourth Academy in memory of Professor Vladimir Antonovich*, Kyiv, pp. 142-143 (ukr).
5. Zbozhna O. (2011), *Naukovyi svit*, 3, pp. 14 (ukr).
6. Miiakovskiy V. (1984), Non-printed and forgotten (the social movements of the nineteenth century modern Ukrainian literature), New York, p. 54 (ukr).
7. Lytvyn V. M. (2005), *History of Ukraine in 3 volumes*, Vol. 2, Kyiv, p. 390 (ukr).
8. Ivanova R. P. (1971), Michael Dragomanov social and political movement in Russia and Ukraine (the second half of the nineteenth century), Kyiv National University, Kyiv, p. 23 (ukr).
9. Kostomarov M. I. (1994), The thoughts of "yuzhnoruss" in: *Slovianska mifolohiia*, Lybid, Kyiv, p. 310 (rus).
10. Antonovych V. B. (1995), *My confession*, Lybid, Kyiv, p. 90 (ukr).
11. Drahomanov M. P. (1991), *Selected Works*, Lybid, Kyiv, p. 329 (ukr).
12. Franko I. Ya. (1985), *Works in 50 volumes*, Vol. 46, Naukova dumka, Kyiv, p. 342 (ukr).
13. Efyomenko O. (1992), *History of Ukraine and its people*, Kyiv, p. 296 (ukr).
14. Efyomenko O. (2008), *The source chronicle*, Kyiv, p. 250 (ukr).
15. Hrushevskiy M. (2008), *Illustrated History of Ukraine with applications and amendments*, Naukova dumka, Kyiv, p. 541 (ukr).
16. Steshenko I. (1908), A memoir of D. Antonovich, *Ukrainian people of the sixties*, Kyiv, pp. 42-45 (ukr).
17. Steshenko I. M. (1908), Ukrainian people of the sixties, *Notes of Ukrainian Scientific Society in Kiev*, 1, pp. 42-43 (ukr).
18. Miiakovskiy V. (1924), *Chronicle of the Revolution*, 4, p. 126 (ukr).
19. Zaslavskiy D. (1934), M.P. Drahomanov to the history of Ukrainian nationalism, Moscow, p. 81 (rus).
20. Doroshenko D. I. (1991), *Essay on History of Ukraine*, Kyiv, Vol. II, p. 315 (ukr).

© Клер Ірина

Надійшла до редакції 22.04.2014

УДК 94(569.4)"1945 - 1948":94(73+410)(045)

КЛИНІНА ТЕТЯНА,

кандидат історичних наук, асистент кафедри історії та документознавства
Національного авіаційного університету, м. Київ

"ПАЛЕСТИНСЬКЕ ПИТАННЯ" В АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКИХ ВІДНОСИНАХ (1945-1948 роки)

Стаття присвячена розкриттю значення та впливу "палестинського питання" на англо-американську дипломатію в повоєнний час (1945-1948 рр.). Зазначається, що ця проблема була основною причиною погіршення англо-американських відносин на Близькому Сході в 1945-1948 рр. і стала предметом торгу між сторонами на світовій політичній арені.

Ключові слова: Палестина; Сполучені Штати Америки; Велика Британія; сіонізм; англо-американські відносини.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Через численність причин геополітичного, військово-стратегічного, соціально-економічного й іншого характеру Близький Схід історично був ареною найгостріших світових конфліктів і протиріч. Після закінчення Другої світової війни зіткнення політичних та військових інтересів було постійною причиною розбіжностей між Сполученими Штатами та Великою Британією. Велика Британія вийшла з війни, усе ще будучи великою імперією. Однак у неї не було достатньо сил для того, аби зберегти значну частину своїх володінь. США ж закінчили війну, надзвичайно посиливши свої позиції порівняно з усіма іншими західними державами. Вони були в змозі роби-

ти й робили систематичні спроби залучити союзницьку імперію, що розвалювалась, до американської сфери впливу. Саме тому в післявоєнний період провідну роль у близькосхідному регіоні починають відігравати Сполучені Штати Америки.

Історіографічна складова цього питання досить вагома. Значний внесок у дослідження проблем Палестини зробили радянські вчені Е. Дмитрієв [1] та В. І. Кисельов [2], концептуальні судження яких спираються на документальні твердження. Важливим дослідженням є й колективна праця відомих сходознавців, які приділили значну увагу "палестинській проблемі", оцінки й висновки яких є актуальними сьогодні [3]. Серед